

Szerb János emlékkötet

Szerb János emlékkötet

Kötetszerkesztő:

Birtalan Ágnes – Kelényi Béla – Szilágyi Zsolt

L'Harmattan

Budapest, 2011

A kötet megjelenését a Szerb János Alapítvány támogatta.

© L'Harmattan Kiadó, 2011

© Szerzők, 2011

ISBN 978-963-968-388-4

A kiadásért felel Gyenes Ádám
A Kiadó kötetei megrendelhetők,
illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: 267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

TARTALOM

<i>Bethlenfalvy Géza – Sárközi Alice: Előszó</i>	7
<i>Uherkovich László: A buddhista és nem-buddhista filozófiai iskolákra vonatkozó tézisek az egyik Alexander-könyvben A Kőrösi Csoma Sándor hagyatékában fellelhető Dris-lan grub-mtha'i rgya-mtshor 'jug-pa'i gru-gzings [A különböző filozófiai rendszerek tengerére szálló hajó – kérdések és feleletek] című tibeti mű elemzése</i>	15
<i>Kelényi Béla: „A jóbarátok nevében” Egy halotti szertartás fogalmi képei.</i>	39
<i>Szabó Krisztina: Khacshe Phalu, egy muszlim Tibetben</i>	79
<i>Péter Alexa: Ippolito Desideri missziója Tibetben (1717–1721)</i>	98
<i>Tóth Erzsébet: Mongol elemek a tibeti nyelvben</i>	111
<i>Németh Norbert: A mongol Kandzsúr-kiadások története Megjegyzések az 1602–1607 között készült Kandzsúr-kiadással kapcsolatban.</i>	145
<i>Teleki Krisztina: A Dambadarjā kolostor</i>	157
<i>Majer Zsuzsa: Az esős évszak alatti elvonulás – a fogalomtétel időszaka (Xailen) a mai mongol buddhizmus gyakorlatában.</i>	182

Majer Zsuzsa

AZ ESŐS ÉVSZAK ALATTI ELVONULÁS – A FOGADALOMTÉTEL IDŐSZAKA (XAILEN) A MAI MONGOL BUDDHIZMUS GYAKORLATÁBAN

A *Xailen* szertartássorozatot, melynek leírása jelen cikk témája, a mai mongol buddhizmus keretei között az ulánbátori Daščoilin kolostorban¹ illetve a Gandan főkolostorban volt alkalmam megfigyelni. Jelen cikk nemcsak a szertartás mai formáját, bemutatásának módját és szabályait taglalja, de kitér annak eredetére, mely magához Buddhához nyúlik vissza, indiai illetve a tibeti buddhizmusban szokásos formájára és arra, mindez Mongólia területén mikor és hogyan honosodott meg, milyen átalakulásokon ment keresztül. Ily módon egy konkrét szertartás példáján sikerülhet szemléltetni a mongol buddhizmusra oly jellemző kisebb változtatásokat, a vallási rituálék, szertartások helyi viszonyokra, majd napjainkban a modern és korlátozott körülményekre formálását.

A XAILEN szertartás eredete és alakulása Mongóliában

A *Xailen* (tib. *khas-len*, „ígéret, fogadalomtétel, helyeslés”), vagy *Yar xailen / Junī xailen* (tib. *dbyar khas-len*, „nyári ígéret/fogadalomtétel”) egy sajátos fogadalomtételi elvonulási időszak elnevezése, melynek szertartásain csak *gelen* és *gecel* fogadalmú (tib. *dge-slong / dge-tshul*, S. bhikṣu / Śramaṇera, teljes felszentelésű illetve novícius) szerzetesek vesznek részt. Mongóliában 45 napig tart, nyaranta az utolsó nyári hónap 15-étől (*junī adag / sūl sarīn* 15.) az első őszi hónap 29-éig (*namrīn exen sarīn* 29.). Ez az időszak rendszerint augusztus-szeptemberre esik. Mivel e szertartás bemutatásának feltétele legalább 4 teljes felszentelésű (*gelen*) szerzetes jelenléte, így napjainkban Mongóliában a szerzetesek hiánya illetve különösen a teljes felszentelésűek igen csekély száma miatt csak néhány helyen tartják: Ulánbátorban csupán a Gandan főkolostorban, a Jūn Khūrē Daščoilin illetve a Betūw kolostorban,² és vidéken talán még ugyanennyi más helyen.

¹ A Daščoilin (tib. *bkra-shis chos-gling*, „a Tan áldásos kolostora”) vagy Jūn xūrē Daščoilin a főváros és az ország második legnépesebb kolostora, jelenleg három jurta alakú szentélyből álló kolostor (melyek közül kettő a kolostorrombolásokat túlélte régi szentély, innen a kolostor *Jūn xūrē* – az itt elhelyezkedő egykori kolostorterület nevét örökölve). A Süxbátar kerületben található az Akademič Sodnom utcában, a Baga toirū és az Ix toirū körutak között.

² A Betūw danjai čoinxorlin xīd vagy Bakula rinbūčīn Betūw xīd (tib. *dpe-thub bstan-rgyas chos-'khor gling*, „Modellként szolgáló Tankerek kolostor – a Tan terjesztője”) kolostor a

A 45 nap alatt a résztvevő szerzetesek szertartásos formában megerősítik fogadalmukat, esetleges vétkeiket megbánják és ezek negatív következményeit egyenlítik ki. A gyakorlat magától Śākyamuni Buddhától ered, aki Indra, a 33 isten urának egében tartotta először, ahol három hónapot töltött (a szülés után nem sokkal a földi világból eltávozott anyja jó újjászületése elősegítése céljából). Buddha korában, Indiában a szerzetesek esős évszak alatti elvonulását (tib. *dbyar-gnas*, „nyári / esős évszaki rezidencia, nyári elvonulás”, S. Varšika) jelentette. Az eredeti ok az esős időszak három hónapjának elvonulásban való eltöltése volt, a vándorlásnak az ilyenkor hemzseggő apró rovarok létének veszélyeztetése elkerülése céljával történő megszakításával. Ez alatt a nyári három hónap alatt (tib. *dbyar-gsum*, „a három nyári hónap/ esős évszak”), a szerzetesek kolostorokba (vihāra) visszavonulva Buddha tanításait hallgatták, illetve meditáltak. Más buddhista országokban és hagyományokban, mint például a Hīnayāna országokban, de Tibetben vagy az indiai tibeti kolostoregyetemeken is az elvonulási-fogadalmmegerősítési időszakot ma is 90 napig tartják.

Az időtartam Mongóliában 45 napra rövidült, és a szertartásra vonatkozó szigorú szabályok is módosultak a könnyebb betarthatóság érdekében és a bentlakásos valódi kolostorok hiányában. Mindezek azonban nem napjaink vagy az 1990 után felélesztett buddhizmus változásai. Pozdneev a 19. század végén szintén 45 naposként írja le a szertartást,³ és a személyesen 2006-2007-ben idős ulánbátori és vidéki szerzetesekkel készített interjúk is arról tanúskodnak, hogy 1937 előtt is hasonló hosszúságú volt a *Xailen*, bizonyítva hogy mind a 19. század végén, mind a 20. század elején és közvetlenül az 1937-es kolostorrombolás előtt is a *Xailen* Mongóliában 45 napos volt csak. A régi Ix xürē (az egykori kolostorfőváros, a mai Ulánbátor régi neve) szentélyeiben és kolostoregyetemein, ahogy a hagyomány nyilvántartja, tízezer *gelen* fogadalmú szerzetes volt (*tümen gelen*, „tízezer *gelen*”, a kifejezés általánosságban „rengeteg *gelen*”-t is jelent). Mivelhogy a *Xailen* szertartássorozatára mindegyikük összegyűlt, és mellettük, az előírások szerint, minden

Čingeltei kerületben, az Ix toirū körúton található, szemben a Geser süm épületével, a Dalxīn denj nevű domb, azaz a Gandan kolostor dombja alatt. Alapítója a mongol buddhizmus felélesztéséért oly sokat tett, egykor India mongóliai nagyköveteként is tevékenykedő, a 16 arhat egyike megtestesülésének tartott ladaki Bakula rinpoche volt. Nevéhez fűződik a kolostori oktatás, erkölcs, fogadalmtételek terjesztése és jobbátétele, és a mindennek feltételét biztosító bentlakásos kolostormodell népszerűsítése az újjáéledő mongol buddhizmus nehéz körülményei között is. Kolostora az első és máig egyetlen ulánbátori bentlakásos kolostor lett.

³ Pozdneev, A. M.: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in late 19th-century Mongolia*. ed. by Krueger, J. R. The Mongolia Society. Bloomington 1978, pp. 381-383. A szertartást Pozdneev a *Yar* (tib. *dbyar*) szertartás vagy írott mongol *jun-u orusil* [*juni oršil*, „nyári hely”, a tibeti *dbyar-gnas* tükörfordítása]), vagy *jun-u takil* [*juni taxil*, „nyári áldozat”] néven írja le.

gecel fogadalmú szerzetes is, a *Xailen*-t nem a Gandan kolostorkerület⁴ főszentélyében, hanem a *Jūn xūrē* kolostorkerület⁵ főszentélyében tartották, mely az összes nagyobb éves vallási ünnep, mint a *Cam* tánc (tib. *'chams*), a Maitreya körmenet (*Maidar ergex*), vagy a *ĵewcündamba xutagt* hosszú életéért bemutatott *Danšig* szertartás (*bat oršil* (örög), tib. *brtan-bzhugs*, „szilárd lét”, valamely láma hosszú életéért bemutatott szertartás) helyszíne volt. Ezt a főszentélyt különféle neveken ismerték: *Rebogeĵai/Ribogeĵi Gandanšaddüwlin*, (tib. *ri-bo dge-rgyas dga'-ldan bshad-sgrub gling*, „erényt terjesztő hegy, az örömteli elmélet és gyakorlat kolostora”), *Cogčín dugan*, ‘főszentély’ vagy *Ix Cogčín*, „nagy főszentély” (tib. *tshogs-chen 'dukhang*) illetve *Bat caġān*, „szilárd fehér” (ez utóbbi a szentély robosztus formájára utalva). Ezekre az alkalmakra, de különösen a *Xailen* szertartássorozatra, mely a többi nagy szertartással ellentétben kizárólag a szentélybelsőben zajlott a nagyszámú résztvevő egyszerre történő jelenlétével, a szentély belső tere megnagyobbitásra is került speciális nemezfalak és tetők felállításával.⁶

A Gandan főkolostor fő előéneke (ix *unjad*), D. Lxagwasüren szerint, akivel egy interjú is megjelent a *Xailen* szertartásokról a Gandan *Bilgin melmī* című, a híveket havonta informáló újságjában,⁷ a *Yar xailen* szertartást az Ix xūrē-ben először a 3. *ĵewcündamba xutgat*, Iš dambī nyam (tib. *ye-shes bstan-pa'i nyi-ma*, 1758-1773) idejében, 1767-ben tartották. Abban az időben a *gelen* és *gecel* lámák külön *Xailen* szertartásra gyűltek össze. A későbbiekben a Šaddüwlin xīd (tib. *bshad-sgrub gling*, „az elmélet és gyakorlat kolostora”), az egykori kolostorfővárostól északra, a Čingeltei hegy lábánál, a Bumbat völgyben épült meditációs kolostor lett a *Xailen* szertartások helyszíne. Itt 16 teljes felszentelésű azaz *gelen* szerzetes élt 4 novícius (*gecel*) társaságában, mindannyian meditáló szerzetesekként (*di-yanč*, a szanszkrit *dhyāna* szóból). Itt már ezen *gelen* és *gecel* lámák együtt tartották a 45 napos elvonulást. A cikk szerint a 8. *Bogd* idején már tízezer *gelen* gyűlt össze a szertartásra, melyet akkor már a Gandan területén tartottak. A cikkben közölt információval ellentétben, mint már feljebb kifejtésre került, valójában azonban nem a Gandan kolostorterület *Cogčín* szentélye, hanem a *Jūn xūrē* azaz a keleti kolostorterület *Cogčín* szentélye szolgált e célra. Vidéken is számos helyen, gyakorlatilag minden nagyobb kolostorban megrendezték a régi időkben, egészen a vallásüldözés időszakáig.

⁴ A mai Gandan főkolostor helyén elterülő egykori nyugati kolostorkerület, a volt kolostorfőváros, az Ix xūrē két kolostorkerületének egyike, a kolostori oktatás központja.

⁵ Az egykori másik, keleti kolostorkerület.

⁶ Cültem bevezetőjében azt írja (Cültem, N.: *Mongolian Architecture*, Ulānbātar 1988.), hogy a fő gyülekezeti csarnoknak 108 belső oszlopa volt, alapja 42×42 méter volt és a mindennapi szertartások alatt kétezer szerzetes gyülekezett és tartott szertartást benne.

⁷ „Xailangin dans” xötölj, jed tūgēlgig darā n' Xuwādag. In: *Bilin melmī*, 2005 August, No. 19 /61., Ulānbātar, Gandan. 2005, pp. 4-5. [A *Xailen* lista vezetése, az adományok a *Xailen* végeztével történő szétosztása], [szerző ismeretlen].

A szertartás felélesztése és újbóli bevezetése a mongol kolostorokban

A fent idézett cikk a *Xailen* szertartások felélesztéséről is szolgál adatokkal. A *Xailen* megtartása, mint minden egyéb szertartás és vallási rituálé, évtizedekig tiltott volt. A Gandan kolostor részleges megnyitása (1944) után, 1947-ben, *gawj* N. Erdenepel apátsága idején (1887-1960, az újrainyitott kolostor első vezetője volt) került fel először e jelentős szertartás újrakezdésének, újbóli megtartásának gondolata. Mindehhez azonban először is megfelelő számú felszentelt szerzetesre lett volna szükség, de még novíciusok, azaz *gecel*-ek sem voltak a Gandan korlátozott számú lámái között elegendő számban.⁸ A megfelelő fogadalmak letételét biztosítva az egykori Ix xüré-beli *Barga aimag* (az egykori 30, saját templommal rendelkező szerzetesi körzet egyike az Ix xüré területén) egykori apátja, *dooromboo* Luwsangecog és Garamsed láma szentelt fel 8 *gelen* fokozatú szerzetest és sok más lámát *gecel* fogadalommal 1961-ben. Ez tette lehetővé a *Xailen* szertartások felélesztését és volt a kezdete annak a folyamatnak, hogy évről évre több szerzetes tett fogadalmat. A *Xailen* szertartásokat pedig ezidőtől tartják évente a Gandan főkolostorban. A vallási újjáéledés 1990-ben kezdődő időszaka alatt a megmaradt szentélyépületekben felélesztett vagy újonnan alakult kisebb-nagyobb kolostorokban és szentélyekben a vallási rituálék, az egykori szertartások újrakezdése fokozatosan ment végbe, ahol lehetett, a múltbéli rendszerre támaszkodva. A cikkben ismertetett *Xailen* azonban egyike a bonyolult, kifinomult követelményrendszerű és egyben, ha nem is számos résztvevőt, de megfelelő fogadalmú szerzeteseket igénylő szertartásoknak. Ennek köszönhetően Mongóliában, csakúgy, mint például a *Cam* (tib. *'chams*) rituális tánc, a *sor* (tib. *zor*) rituális gúla áldozat elégetése vagy a Maitreya körmenet (*Maidar ergex*) igen kevés helyen lett felélesztve, alig néhány kolostorban rendezik meg évente.⁹

⁸ A Gandan ebben az időszakban, és még hosszú évtizedekig igen komoly állami és párt ellenőrzés alatt működhetett csak. Nem az egykor a kolostorrombolások és vallásüldöztetés időszak előtti kolostorok esetleg életben maradt lámái lehettek a Gandan gondosan 'válogatott' gyülekezetének tagjai, hanem más szempontok alapján választottak ifjabb, főként már házas jelentkezőket, akik a vallási szertartások terén korlátozott képzésben részesültek. Az egykori szerzetesek számára csak később nyíltak meg újra a kolostor kapui.

⁹ A mongol buddhizmus felélesztéséről, a mai helyzetről lásd magyarul: Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina: A mai Ulánbátor kolostorai és szentélyei. In: *Kéréknyomok*. Orientalisztikai és Buddhológiai folyóirat. Vol. 1. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest 2006, pp. 147-158., a vidéki helyzetről: Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina: Kolostorok régen és ma a mongol vidéken, In: *Kéréknyomok*. Orientalisztikai és Buddhológiai folyóirat. Vol. 4. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest 2008, pp. 74-88. Egy másik csupán két kolostorban felélesztett szertartásról, a *Cam*-ról részletesen: Majer Zsuzsa: A *Cam* tánc hagyományának felélesztése Mongóliában. In: *Kéréknyomok*. Orientalisztikai és Buddhológiai folyóirat. Vol. 3. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest 2008, pp. 37-62.

A XAILEN szabályai

A hagyományos szabályok szerint a szertartássorozaton a kolostor minden *gelen* és *gecel* fokozatú szerzetese részt kellett vegyen. Másrészt viszont csak ők lehetnek jelen, tehát nemcsak a világiak, de a csupán *barmarawjun*/*barmarawjün* (tib. *bar-ma rab-byung*, ‘középső, átmeneti’ azaz pre-novícius fogadalom) vagy *genen* (tib. *dge-bsnyen*, S. upāsaka, buddhista hívő)¹⁰ fokozatú szerzetesek sem vehetnek részt. Bár minden *gelen* és *gecel* szerzetes részvétele kívánatos lenne, a Daščoilin kolostorban, ahol a szertartást több egymást követő napon figyelhettem meg, 2004 nyarán, illetve 2005-ben is, a négy *gelen* fogadalmú szerzetesen kívül, akik nélkül a szertartás meg sem tartható,¹¹ mindkét évben csupán három más *gecel* fokozatú szerzetes vett részt (2005-ben egyikük egy fiatal, 10 év körüli novícius volt), mely viszont jóval kevesebb, mint a kolostor összes *gecel* lámája.¹² Továbbá az adományozók (*jandag*, tib. *sbyin-bdag*), akik a résztvevő szerzetesek számára az aznapi ételt fizették és készítették, jelen lehettek végig és személyesen szolgálhatták fel az ételt (mely bármely más szertartás során is így történik), valamint én is jelen lehettem megfigyelni az eseményeket. A Gandan főkolostorban, ahol a *Xailen*-t a *Cogčün* főszentélyben tartják, a hívők szintén jelen lehetnek. Mindez a szabályok lazulását mutatja, mely azonban minden más szertartás esetében megfigyelhető napjainkban.

Az összes résztvevő szerzetes igen szigorú szabályokat kell betartson a *Xailen* ideje alatt. Ezek neve mongolul *xural čangarax*, azaz „megszigorított szertartás”. A megszorítások egyike hogy a szerzetesek nem hagyhatják el az „elvonulás” (azaz mára már csak szertartássorozat) ideje alatti előírt területet (*gortig*, tib. *skor-thig*,

¹⁰ A *genen*, azaz világi hívő fogadalom öt fogadalom letételéből és megtartásából áll. A szerzetesi közösségbe lépve ezt erősítik vagy erősíthetik meg a *barmarawjun* fokozat letételével, mely ugyanazon öt fogadalmat jelent csak, de hozzá a közösséghez tartozást kiemelendő néhány külső jel is tartozik, mint a haj leborotválása és a szerzetesi ruházat viselése. A *barmarawjun* fogadalommal új, szerzetesi név is jár. Mongóliában a szerzetesi közösség még fel nem szentelt tagjaira a *barmarawjun* helyett elterjedtebb a *genen* (eredetileg „világi hívő”) kifejezés használata.

¹¹ A kolostorban mindössze öt *gelen* szerzetes volt ebben az időben, de szerencsére ez elég volt a *Xailen* megtartásához, és még mindig jóval több, mint a mai mongol kolostorok és szentélyek többségében, ahol általában csupán egyetlen teljes felszentelésű szerzetes sincs a gyülekezetben.

¹² A régi időkben sem vett részt a szertartáson minden *gecel*, ahogy ez Pozdneev leírásából is kitűnik (Pozdneev, A. M.: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in Late 19th Century Mongolia*. Ed. by Krueger, J. R. The Mongolia Society. Bloomington 1978, p. 382.: „Mongóliában a [*Xailen* szertartást] csak a nagy khutukhtu [*xutagt*] kolostorokban tartják meg, és itt sem vesz részt rajta távolról sem minden láma. Ez főként és elsősorban annak a ténynek köszönhető, hogy a Yar szertartás szabályai szerint azt csak *gelong* és *gecül* [*gelen* és *gecel*] szerzetesek mutathatják be, de ez utóbbiak közül nem mindannyian vesznek részt rajta a szertartásra vonatkozó szabályok által támasztott szigorú követelmények miatt.”



A szerzetesi ruházat elrendezése a *Xailen* kezdete előtt

„körvonal, körülkerítő vonal”, vagy *gorō*, tib. *skor*, „kör, körben jár, kering”, a rituális körúljárással kapcsolatban is használt kifejezés), mely a kolostor szűkebb környékét jelenti. Eredetileg az előírások sokkal szigorúbbak voltak és a lámák egyáltalán nem hagyhatták el a kolostor területét,¹⁵ de napjainkban Mongóliában a bentlakásos kolostorok szinte teljes hiányában ennek betartása, a hagyományoknak a régi formában való felélesztése nem volt lehetséges. A résztvevő lámák csak napjában egyszer ehetnek, reggel vagy délelőtt, míg délután tilos enni vagy akár tejet inni is (bár erre például egészségügyi problémák esetén engedély kapható, annak érdekében, hogy az illető további részvétele biztosítva legyen). Minthogy a résztvevő lámák böjtben kell eltöltsék a *Xailen* 45 napját, az ebben az időszakban a hívek által számukra felajánlott javakat összegyűjtik, és az úgynevezett *Xailengin dans* ('*Xailen* lista') listán vezetik, majd a szertartássorozat végeztével osztják szét köztük. Erre a javaktól való tartózkodásra egy tibeti eredetű kifejezés használatos, a *lonjodlodoggiü* (a *lonjodlox* a tib. *long-spyod*, 'vagyon, bőség, élvezet' főnévből képzett ige), azaz 'a javak élvezete nélkül'. Az egész időszak alatt nem

¹⁵ Pozdnev beszámolója is ezt mutatja (Pozdnev, A. M.: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in Late 19th Century Mongolia*. Ed. by Krueger, J. R. The Mongolia Society. Bloomington 1978, p. 383.): „Manapság a lámák akik a Yar szertartás bemutatására tettek fogadalmat [...] a teljes 45 napot a szentélyben töltik, melyet csupán éjjel hagynak el celláikba térve.”

szabad a lámaruhán kívül más ruhadarabot felölteni,¹⁴ valamint a lámák részéről a *laqoi* (tib. *bla-gos*, sárga színű felső ruhadarab, kendő)¹⁵ viselete is megkívánt.

A szertartás a Daščoilin kolostorban

A Daščoilin kolostorban (és szintúgy a Gandan főkolostorban) a *Xailen* szertartásait délután, az aznapi szertartás (*Cogč'in*, tib. *tshogs-chen*, „nagy gyülekezet”, a mindennapi recitálás neve), illetve az esetlegesen a naptár szerint aznapra eső egyéb szertartások után tartják. A szertartás így naponta délután 1 óra körül kezdődik és nagyjából két órán keresztül tart. A Gandan-ban a *Cogč'in* szentélyben, míg a Daščoilin kolostorban, a kolostor könyvtárában, egy kis jurta formájú épületben tartják (itt máskor nem tartanak szertartásokat), mely apró ugyan, de mégis elegendő a kevés számú résztvevő számára (2009-ben a három szentélyből álló kolostor egyik szentélyében tartották, melyben máskor a jós lámák folytatják tevékenységüket).

A Daščoilin kolostor esetében a délen a Süxbātar tér (Ulánbátor központi tere a parlamenttel), északon a Jūn ail terület (ez egyből a kolostor északi oldalánál, az Ix toirū körút túloldalán kezdődik), nyugaton a Gandan kolostor keleti széle illetve keleten a Selbe folyó (vagy a Sansar kerület) által körülfogott terület jelenti azt a kört (*gortig*, tib. *skor-thig*), amin belül a résztvevő szerzetesek a 45 nap alatt a szertartásokon kívüli időben mozoghatnak.

A szertartások első napjának reggelén, amely a hónap 15. napja, még hajnal előtt, a résztvevő szerzetesek leteszik a *Soj'in* (tib. *gso-sbyong*, S. poşadha, „megtisztítás”, a bűnök megbánása, a fogadalmak megtisztítása) fogadalmat. A *Soj'in* tisztító böjtöt egyénileg is végezhetik a buddhista hívek is megfelelő felkészítés után. A mongol szerzetesi közösségekben, azaz a kolostorokban, a bűnök megbánását szertartásos formában a fogadalmak helyreállítása és megtisztítása valamint megszegésük esetén ennek helyrehozatala céljával hagyományosan a holdhónap 15. és 30. napján tartották,¹⁶ szintén csak *gelen* és *gecel* szerzetesek részvételével – mint-

¹⁴ Eredetileg egy felszentelt szerzetes mindig a lámaruházat darabjait kell, hogy viselje. Ez azonban napjaink Mongóliájában (sok más előírással egyetemben) nincs betartva: a lámák sokszor a szertartás, azaz az aznapi „munka” után lecserélik lámaruhájukat hétköznapi öltözékre.

¹⁵ A mongol szerzetesi ruhadarabok leírását és terminológiáját lásd bővebben: Majer Zsuzsa: A mongol szerzetesi ruhadarabok és fejedők terminológiája. In: Birtalan Ágnes – Rákos Attila (szerk.): *Bolor-un Gerel. Kristályfény. Tanulmányok Kara György professzor 70. születésnapjának tiszteletére*, I-II kötet. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Belső-ázsiai Tanszék – Magyar Tudományos Akadémia, Altajisztikai Kutatócsoport, Budapest 2005, pp. 507–515.

¹⁶ Pozdnev a 447-478. oldalon adja a szertartás leírását. Pozdnev, A. M.: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in Late 19th Century Mongolia*. Ed. by Krueger, J. R. The Mongolia Society. Bloomington 1978, pp. 447-448.

hogy a fő cél a már letett fogadalmak megtisztítása. Napjaink Mongóliájában azonban ezt, mint szertartást nagyon kevés helyen tarják meg, így a Daščoilin kolostorban sem. A Gandan főkolostorban és némely más helyen azonban ma is havonta kétszer megrendezik. A *Xailen* időszak alatt viszont megtartják a *Sojín*-t a Daščoilin kolostorban is, ami azt jelenti, hogy a 45 nap alatt négy *Sojín* szertartás van. A *Sojín* alkalmával az egy napra megfogadott nyolc fogadalmat (*naiman saxil*, „nyolc fogadalom” vagy *neg ödrin sojin* (*awax*), ‘egynapi megtisztító fogadalomtétele (megtartása)’) teszik le a szerzetesek. Ezt nevezik *Nünnai* / *Nügnai* (tib. *smjung-gnas*, S. upavasatha, „böjt”) néven is, ami egynapi böjtöt és a nyolc fogadalom egynapi betartását jelenti. Mindezt egyébként világi hívek is megfogadhatják alkalmanként, de a *Xailen* szertartássorozaton résztvevő szerzetesek számára mindenképpen elvárt az időszakba beleeső 15. és 30. napokon. A *Xailen* ideje alatti *Sojín* szertartásokra a résztvevő szerzeteseken kívül más nem léphet be, és ezt még napjainkban is komolyan veszik.

A *Sojín* szövege, azaz a *Sojīngin do* (tib. *gso-sbyong-gi mdo*, „sūtra a bűnök megbánására/ a fogadalmak megtisztítására”, mongolul *Xailen awax nom* névvel, „a *Xailen* sūtrája”, is illetik) recitálása a kolostor *lowon* lámájának feladata lenne. Mivel a Daščoilin kolostorban a *lowon* tisztséget betöltő szerzetes házas volt, helyette a kolostor *gelen* lámáinak egyike tette meg és látta el egyben a szertartásvezető láma (*lamtax lam*) szerepét is a *Xailen* során. Ez mindkét évben így történt, amikor a szertartássorozatot megfigyelhettem. A bűnök és vétkek megbánására a *Sosortarwī do* (tib. *so-sor thar-pa'i mdo*, S. Prātimokṣa, „az egyéni megszabadulás Sūtrája”) szövegét olvassák.¹⁷ Ennek módja, hogy a szertartást vezető láma hangosan felolvassa belőle mindazon fogadalmakat és betartandó tételeket melyeket a szerzetesek fogadalomtételük alkalmával tettek, a *gecel*-ek számára a *gecel* fogadalom alkalmával tett fogadalmakat, majd a *gelen* szerzetesek számára a később a *gelen* fogadalom alkalmával tetteket. Eközben minden résztvevő szerzetes megismétli ezeket szóról szóra, így bánva meg esetleges bűneiket a gyülekezet előtt. Először azokat a fogadalmakat sorolják, melyek mind a *gecel* mind a *gelen* fogadalmúakra érvényesek, vagyis már a *gecel* fogadalom részei is. A felsorolás a négy legkomolyabb, a fogadalmat a gyökerénél fogva megtörő és a Sangha-ból történő kizárással együtt járó bűnnel (*bamb ši*, tib. *pham-pa bzhi*, „négy vereség/ négy legyőzetés”, a négy fő vétkek) kezdődik, melyeket kevésbé súlyos, megbánással megtisztítható vétségek (*nügel*) követnek. Majd a *gecel* fogadalmú szerzetesek távoznak mielőtt a csak a *gelen* lámák által letett fogadalomhoz tartozó vétségek felolvasására és megbánásra kerülnének (összesen 253 fogadalom). Majd ezek végeztével azok a *gelen*-ek akik nem tették le a bódhiszattva fogadalmat (*jančüsembin domb*, tib. *byang-chub-sems-dpa'i sdom*) szintén távoznak, és az ehhez a fogadalmi szinthez

¹⁷ Tartalmát, a bűnöket és vétkeket csoportonként, Pozdneev részletesen leírja. Pozdneev, A. M.: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in Late 19th Century Mongolia*. Ed. by Krueger, J. R. The Mongolia Society. Bloomington 1978, pp. 455-478.



A szertartás egy pillanata

tartozó fogadalmak következnek, de csupán az ezt letettek számára. Ezt követően már csak a tantra fogadalom (*agjīn domb* / *agjīn domb*, tib. *gsang-sngags-kyi sdom*) marad hátra, azok számára, akik ezzel is rendelkeznek. Mindezek megegyeznek a három fogadalom szintjeivel (*gurwan sanwār*, tib. *sdom-gsum*), melyek közül az első a *sotorji domb* (tib. *so-thar-gyi sdom* vagy *so-sor thar-pa'i sdom-pa*, az egyéni megszabadulás Prātimokṣa fogadalmi), a másik kettő a fent leírt bódhiszattva illetve tantra fogadalom. Így módon a bűnök megbánásánál minden szerzetes mindössze addig van jelen, amíg saját felszentelési fokozata és fogadalmi engedik és szükségessé teszik.

A *Xailen* szertartásra a szerzetesek összehívása is más szertartásoktól eltérő módon történik.¹⁸ A *Xailen* 45 napja közül 41 napon a *xaranga* gong hangjára gyülekeznek a szerzetesek, ám a *Xalien* időszakára eső *Sojīn* szertartások alkalmával egy speciális, csak ekkor használt *gandi mod* (tib. *gan-di*, fa gong), „*gandi fa*” nevű szögletes bot használatos, melyet a kicsi, szintén fából készült *ganyig* (tib. *gan gyog*, ütő a *gandi* gonghoz) nevű ütővel szólaltatnak meg. A hívás ugyanúgy a *bürēn šat* nevű emelvényről történik, mely a lámák szertartásra szólításához használt fa emelvény vagy torony. A *gandi mod* és a *ganyig* a szertartásra hívásra tehát kizáró-

¹⁸ Általában ez a *dun*, tib. *dung* kagylókürt megfújásával vagy egyes eltérő szertartásokra a *xaranga*, tib. *mkhar-nga* nevű gonggal, a *bišgūr*, tib. *gling-bu* trombitával vagy az *üxer bürē*, „ökor trombita” megszólaltatásával történik.



Az Adományozók általi ételosztás

lag a *Xalien* időszak alatti holdhónapok 8., 15. és 30. napjain használatos, azaz a havi „nagy napokon” (*düicen / düičin*, tib. *dus-chen*).

A szertartás szövegeiről és egyéb részleteiről Baatarjündüi *gelen* láma (fogadalmi nevén Luwsanjündüi) a kolostorba 2005-ben hét évnyi tanulás után a dél-indiai Drepung kolostor Gomang kolostoriskolájából visszatért láma szolgált részletekkel. 2005-ben ő volt az egyik *gelen* résztvevő és a *lamtax lam* (szertartásvezető láma) szerepét is ő töltötte be a szertartásokon. A délutáni *Xalien* szertartások során tájékoztatása szerint a következő szövegeket recitálják a következő sorrendben: a Tsongkhapa által írt *Dülwa jamco / Dülba jamco* (tib. *'dul-ba rgya-mtsho*, „Vinaya óceán”), vagy *Dülbän jamco'in ninba / Dülwa jamco ninba* (tib. *'dul-ba rgya-mtsho'i snying-po*, „a Vinaya óceán esszenciája”), *Naidan(gin magtāl)* (tib. *gnas-brtan (bstod-pa)*, „a sthvirák vagy arhatok (dicsérete)”), *Ganjür* (tib. *bka'-gyur*, a Kandzsúr¹⁹), *Manjin nom* (*Manj/Manj*, tib. *mang-ja*, „sok tea”, „tea a gyülekezetnek”²⁰), *Dagwa nidan* (tb. *dag-pa gnyis dang* (a szöveg kezdő szavai), „kettős tisztaság/ a tisztaság két fajtája”, mely szöveget *Šawdan soldew*, tib. *zhabs-brtan gsol-'debs*, „ima a hosszú életért” címen is ismernek, és egy, a *Bogd* lámák hosszú életéért mondott imát je-

¹⁹ A Kandzsúr kötetéből naponta 3 kötetet recitálnak. Amikor a 108 kötettel végeznek, újra előről kezdik, megint az első három kötetel kezdve.

²⁰ Valószínűleg a *ja čod*, tib. *ja-mchod*, „tea áldozat” szövegéről van szó, melyet a tea fogyasztása előtt recitálnak.

lent), *Gawsüm / Gawsümb* (tib. *skabs-gsum* (a szöveg kezdő szavai), „A három idő [múlt, jelen, jövő]”, egy Tsongkhapa által írt eulógia Buddhához), *Demberel dodow* (tib. *rten-'brel bstod-pa*, „a függésben való keletkezés eulógiája”, egy másik, szintén Tsongkhapa által írt, eulógia Buddhához). *Yondan jünai* (tib. *yon-tan 'byung-gnas*, ‘az erény forrása’²¹), *Ĵinlaw cogjol* (tib. *byin-rlabs mchog-stsol*, „a legmagasabb áldás”, az Öndör Gegeen Janabajar által szerzett legismertebb ima), *Nürjed* vagy *Gombo perenlei* (tib. *myur-mdzad* (a szöveg kezdete), „azonnali cselekedet”/ *mgon-po phrin-las*, „Mahākāla cselekedetei”), *Gončig ĵidan* (tib. *dkon-mchog rjes-dran*, „a Három Ékköre emlékezés sūtrája”, Triratna Anusmēiti sūtra). Ezt követően a szerzeteseknek ételt (*caw*, tib. *tsha-ba*, „forró”, a szerzetesek bármely főtt ételének neve) szolgálnak fel.

Majd a *Šawdag dorom* (tib. *gzhi-bdag gtor-ma*), a helyszellemeknek szóló áldozati tészta kerül felajánlásra. A kisméretű áldozati sütemény tányérkájára annyi darab apró szintén tésztaból gyúrt golyócskát *ürel* (tib. *ril-bu*) helyeznek el amennyi szerzetes résztvesz a szertartáson. Miután elfogyasztották ételüket, mindegyikük kap egyet és a szájukba véve megrágdossák, majd kiköpvé ujjaik közt nyomogatják, formázzák. Mindennek célja evés után a száj megtisztítása. A darabkákat aztán az áldozati tészta mellé visszadobják a tányérra, majd a *taxilč* láma (az áldozatfelelős) kiviszi, és az egészet elhajítja kint, hogy a helyszellemeknek (*šawdag*, tib. *gzhi-bdag*) szolgáljon táplálékkul. Majd a recitáció folytatódik a *Gorjon* (tib. *dkor-zan*, „a vagyon/ javak felélése”) szövegével, amikor az adományozók általi ételt fogadják, majd a *Cagaan Dar' Ex* (tib. *sgrol-dkar*, „fehér Tārā”, eulógia (a fehér) Tārā-hoz) és a *Nogoon Dar' Ex* (tib. *sgrol-ma*, „Zöld Tārā”, eulógia (Zöld) Tārā-hoz) szövegekkel. Ezt követően különböző *San* (tib. *bsang*) füstáldozati szövegeket illetve az adott nap adományozói (*ĵandag*) által kért szövegeket recitálnak. Ezt a *Sanĵā gūnla* (vagy *Maidarin yerööl / Ĵambin yerööl*, tib. *sangs-rgyas kun-la* (a szöveg kezdete), „az összes buddhának...” / *byams-pa'i smon-lam*, ‘Ima Maitreya-hoz’), a *Dambaram* (tib. *bstan-'bar-ma*, „a lángoló Tan”) és a *Dambĵewi molom/ monlam* (tib. *bstan-pa rgyas-pa'i smon-lam*, „a Tan terjedésének imája”), illetve a *Pünson cogwa* (tib. *phun-tshogs tshogs-pa*, ‘a tökéletesség halma’) című szövegek követik. A szertartás végül a *Daš* (tib. *bkra-shis*, ‘áldás’) és a *Megjem* (tib. *dmigs-brtse-ma*, ‘a minden képzeletet felülmúló szeretet’) recitálásával fejeződik be.

A 45 napos szertartássorozat zárásaként, a 46. nap reggelén a *Gaya / Gaye* (tib. *dqag-phye / dqag-dbye*, „akadály, akadályozás”, az elvonulási szabályok feloldása, a nyári elvonulást lezáró szertartás neve)²² szövegét recitálják, mellyel az elvonu-

²¹ A *Lamin čodow* (tib. *bla-ma chod-pa*, S. gurupūĵa, „Áldozat a mesternek”), a Tsongkhapához illetve a tanítást átadó mesterekhez szóló szertartás 43. versszakának kezdete. Itt a 43-54. versszakokat recitálják.

²² Pozdneev szerint (p. 383.) a *Gag-i* (tib. *dqag-dbye*), vagy írott mongol *qayalya negekü* (*xälga nēx*) a „kinyitni az ajtót” formula „a lámák által a hosszú szertartássorozat kezdetén letett fogadalmakat jelenti”. Pozdneev, A. M.: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in Late 19th Century Mongolia*. Ed. by Krueger, J. R. The Mongolia Society. Bloomington 1978, p. 383.



Áldásosztás a *Xailen* szertartáson

lás véget ér és annak szigorú szabályai és korlátai eltávolításra kerülnek. Más néven ezt a szertartást *Xorio tailax*, azaz a ‘tilalmak feloldása’ néven is nevezik. A következő napon újra *Sojín*-t tartanak, mivel az a holdhónap 30. napja, és a szertartások ezzel véget érnek.

A szertartás a Gandan főkolostorban

Az egyetlen más hely ahol a *Xailen* szertartásokkal kapcsolatban bővebben informálódhattam, a Gandan főkolostor. E két kolostoron kívül a fővárosban még a *Betüw* kolostorban tartják meg, hol egyrészt az erkölcs is szigorúbb, másrészt sok szerzetes tanult és tért már vissza indiai kolostoregyetemről ahol a megfelelő fogadalmakat letették. Másutt és vidéken nincs mód megtartani a szerzetesek kevés száma, de különösen a megfelelő fogadalmúak és a szükséges legalább négy *gelen* hiányában. Az Amarbayasgalant (Selenge megye, Barün Büren sum) és az Erdene jü (Öwörxangai megye, Xarxorin) kolostorokban azonban bizonyosan évente megtartják, és feltehetőleg még egypár más vidéki kolostorban is, amelyekről nincs információm.

A Gandan-beli *Xailen* sajátosságait illetően D. Lxagwasüren, a kolostor fő előénekese (*ix unjad*) szolgáltatott adatokat 2005-ben. A szertartássorozat alapvető elemei és szabályai egyeznek a fent leírtakkal, azaz a Daščoilin kolostorbeliekkel. Hasonlóképpen 45 napon át tartják a *Xailen*-t *gecel* és *gelen* szerzetesek részvételével,

ugyanazon napon kezdve. A Gandan-ban azonban, a szerzetesi közösség nagyobb száma miatt²³ a résztvevők száma mintegy 40-50 évente, beleszámolva a vidékről, vidéki kis templomokból ez alkalomból a Gandan lámapadsoraiba érkező, főként idős szerzeteseket. A résztvevők közül évente mintegy 10 fő rendelkezik *gelen* azaz teljes felszenteléssel, a többiek *gecel* fokozatúak. A Gandan esetében az itt az elvonuláson résztvevő szerzetesek számára a 45 nap alatt el nem hagyható terület (*gortig*, tib. *skor-thig*) a következő: a Xayā folyó vagy másképpen Dund („középső”) folyó délen, a Selbe folyó keleten, a 3. számú kórház nyugaton és a Tasganī owō északon (ez a domb *owō*-val azaz szertartási kőhalommal a tetején gyakorlatilag közvetlenül a Gandan észak-keleti oldalán található). A legmesszebbi pont a kórház, melyet praktikus okokból foglaltak be: amennyiben valami egészségi probléma lépne fel bármely résztvevőnél, a kórház felkeresése nem zárja ki automatikusan további részvételt. A fő előénekes közlése szerint a Gandan-ban a következő szövegeket recitálják a *Xailen* szertartások alkalmával:²⁴ *Gončig jidan* és *Gorjon*, ez utóbbi csak akkor amikor aznap a résztvevő szerzetesek ételét donátorok (*jan-dag*) szolgáltatják. *Naidan* (*naidan jūdüg*), vagy *Naidan magtāl*, *Gawsüm / Gawsümb*, a Tsongkhapa által írt *Dülwa jamco / Dülba jamco* vagy *Dülbān jamcoin ninba / Dülwa jamco ninba*, *Dagwa nidan*, vagy *Šawdan soldew*, *Ganšig soldew* (tib. *bskang-bshags gsol-'debs*, „kielégítő áldozat és megbánás imája”), *Ĵinlaw cogjol*, *Demberel molom* (tib. *rten-'brel smon-lam*, „a függésben való keletkezés imája”), *Lamrim molom* (tib. *lam-rim smon-lam*, „A Fokozatos Út imája”), *Dambjewī molom*, *Dambaram / Dambarma*, *Daš*, *Pünson cogwa* és *Pünsonsüwiin daš* (tib. *phun-tshogs gsum-gyi bkra-shis*, „a három tökéletesség áldása”).

Miként a Daščoilin kolostorban, a *Ganjūr* (tib. *bka-'gyur*) itt is rövidítve, a *Ĵadamba* (tib. *brgyad-stong-pa*, a Prajñāpāramitā 8000 versszakos változata) szövegével kerül recitálásra. A *Danjūr* (tib. *bstan-'gyur*) részeit szintén naponta recitálják. A *SoĴin* hasonlóképpen a holdhónap 15. és 30. napján kerül megtartásra, bár itt a Gandan kolostorban az év minden hónapjában megtartják e napokon a hagyományokat követve. A *SoĴin* alatt a *Sosortarwī do / Sosordambin do* recitálása hasonlóképpen történik a bűnök megbánása céljával. A fő előénekes tájékoztatása szerint a *ČirĴo* vagy *Širčō* (*Xoitni jasal*, tib. *phyir-bcos*, „a megszegett fogadalmak megújítása”) című szöveget szintén recitálják a megszegett fogadalmak megbánása és megújítása céljával. A szertartássorozat, vagyis az elvonulás lezárásaként azonos módon a *Gagiya* (vagyis a *Gaya / Gaye*, tib. *dgaq-phye / dgaq-dbye*) kerül megtartásra.

Abban a kevés más mongol kolostorban, ahol a *Xailen*-t napjainkban újra megtartják, a szertartás hasonlóképpen megy végbe. Az Amarbayasgalant kolostor-

²³ A Gandan főkolostor szerzeteseinek száma mintegy 500, a Daščoilin kolostor gyülekezete pedig, mely a főváros és egyben az ország második legnagyobb kolostora, 150 körüli.

²⁴ A Daščoilin-ban hasonlóképpen recitált szövegek magyarázatát lásd fent, annak leírásánál.

ban a kolostor minden megfelelő fogadalmú szerzetese részt vesz rajta, de ez mássutt még nem jellemző, a mindösszesen pár helyszínen mindegyikén korlátozott a bemutatása. Az újjáéledés óta eltelt lassan majd 20 esztendő a sajátos nehézségekkel teletűzdelt körülmények közepette ennyire volt elegendő, de mindenképpen fontos tény, hogy a szertartás fel lett éllesztve, és jelenleg is több helyütt tartják. Talán a napjainkban indiai képzésük után esetleg már *gelen* fogadalommal hazatérők vagy a fogadalmat Mongóliában újonnan letevők közreműködésével a jövőben több helyen, de mindenképpen fokozatosan több résztvevővel kerülhet majd megtartásra.

BIBLIOGRÁFIA

- Xaliangīn dans: „Xailangīn dans” xötölj, jed tügēlgīg darā n’ Xuwādag. In: *Bilīn melmī*, 2005 August, No. 19 /61., Ulānbātar, Gandan. 2005, pp. 4-5. [A *Xailen* lista vezetése, az adományok a *Xailen* végeztével történő szétosztása], [szerző ismeretlen]
- Majer Zsuzsa: A mongol szerzetesi ruhadarabok és fejedők terminológiája. In: Birtalan Ágnes – Rákos Attila (szerk.): *Bolor-un Gerel. Kristályfény. Tanulmányok Kara György professzor 70. születésnapjának tiszteletére*, I-II kötet, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Belső-ázsiai Tanszék – Magyar Tudományos Akadémia, Altajisztikai Kutatócsoport, Budapest 2005, pp. 507–515.
- Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina: A mai Ulānbātor kolostorai és szentélyei. In: *Keréknyomok. Orientalisztikai és Buddhológiai folyóirat*. Vol. 1. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest 2006, pp. 147-158.
- Majer Zsuzsa: A Cam tánc hagyományának feléléstése Mongóliában. In: *Keréknyomok. Orientalisztikai és Buddhológiai folyóirat*. Vol. 3. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest 2008, pp. 37-62.
- Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina: Kolostorok régen és ma a mongol vidéken, In: *Keréknyomok. Orientalisztikai és Buddhológiai folyóirat*. Vol. 4. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest 2008, pp. 74-88.
- Pozdneyev, A.M.: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in late 19th-century Mongolia*. Ed. by Krueger, J. R. The Mongolia Society. Bloomington 1978.
- Cültem, N.: *Mongolian Architecture*, Ulānbātar 1988.